

ประสิทธิผลของกระบวนการถ่ายทอดการขับชอพื้นเมืองให้กับเยาวชน พื้นที่ตำบลดงมะเดะ จังหวัดเชียงราย

ฉัตรวลี ทองคำ

สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: chatwalee_jikke@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลของกระบวนการถ่ายทอดการขับชอพื้นเมืองของปราชญ์ด้านการขับชอให้กับเยาวชนในโรงเรียน พื้นที่ตำบลดงมะเดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ นางสาวร้อยสุตา ภีราษร (ปราชญ์ด้านการขับชอพื้นเมือง) ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมือง จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีวิทยา จำนวน 1 คน และนักวิชาการด้านการศึกษา จำนวน 1 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนชุมชนบ้านปากอ่ด้า อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย จำนวน 40 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย คือ ชุดการเรียนรู้การขับชอพื้นเมืองที่พัฒนาร่วมกับปราชญ์ด้านการขับชอ แบบประเมินคุณภาพชุดการเรียนรู้ และแบบประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านการขับชอพื้นเมือง ทดลอง

ใช้งานชุดการเรียนรู้เป็นเวลา 8 สัปดาห์ ผลวิจัยพบว่า ประสิทธิผลของกระบวนการถ่ายทอดการขับชอพื้นเมือง ขึ้นอยู่กับ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้สอน เนื้อหาของบทเรียน และผู้เรียน โดยผู้สอนต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการขับชอ สามารถประพันธ์บทชอและขับบทชอได้เป็นอย่างดี ส่วนเนื้อหาของบทเรียน ผู้วิจัยเลือกชอชื่อและชอพม่า เป็นเนื้อหาหลักในบทเรียน มีการจัดลำดับเนื้อหาอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากทำความเข้าใจฉันทลักษณ์ของบทชอ ผูกประพันธ์บทชอ และฝึกขับชอ ผู้เรียนต้องสามารถอ่านภาษาไทยและพูดภาษาถิ่นภาคเหนือได้ดี มีเวลาเรียนและฝึกซ้อมการขับชอในช่วงเวลาที่กำหนด มีความกล้าแสดงออก และมีความสนใจในวัฒนธรรมดนตรีพื้นเมือง ผลการทดลองใช้ชุดการเรียนรู้การขับชอพื้นเมือง มีผลคะแนนทักษะการประพันธ์บทชอและการขับชอ ทั้งชอชื่อและชอพม่าของนักเรียน คิดเป็นร้อยละ 65.70 อยู่ในระดับดี ประสิทธิผลของงานวิจัยคือ ทำให้เยาวชนในพื้นที่ตำบลดงมะเดะได้รู้จักและเห็นคุณค่าของการขับชอพื้นเมือง เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมการขับชอพื้นเมืองให้อยู่คู่กับชุมชน โดยชุดการเรียนรู้การขับชอพื้นเมือง สามารถใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปอย่างมีระบบ และต่อยอดให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชนอย่างเข้มแข็งต่อไป

คำสำคัญ: จังหวัดเชียงราย ตำบลดงมะเดะ กระบวนการถ่ายทอด การขับชอพื้นเมือง

Effectiveness of the Teaching Processes of “Sor” Folk Song to the Youth at Dong Ma Da Community, Chiang Rai Province

Chatwalee Thongkum

School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University, Muang District, Chiang Rai Province, Thailand 57100

Corresponding author's E-mail: chatwalee_jikke@hotmail.com

Abstract

The research is intended to study the effectiveness of the teaching processes of “Sor”, traditional singing performance, which is initiated and undertaken by a professional performer with youths of Dong Ma Da community, Mae Lao district, Chiang Rai province, as trainees. The objects of this study included a professional “Sor” singer, one traditional music teacher, three music and education experts, and 40 junior high school participants, selected by purposive sampling from Chumchon Ban Pha Koh Dum school, Mae Lao district, Chiang Rai province. The research instrument was a “Sor” singing lesson developed

under collaboration of the professional performer. The research finds that effectiveness of the training depends upon three factors: trainer, lesson content, and trainee. Trainer needs a considerable skill of performance and composition. The lesson needs to be systematically arranged so that it enables the trainee to effectively learn its rhythmic system, composition, and practice, respectively. The trainee needs to read Thai language, speak the northern Thai dialect, have time to learn and practice, also have confidence and interest in local culture. The research constructed a positive result on Dong Ma Da’s youths whose acknowledgement and valuation of traditional “Sor” performance were noticeable. It invoked a feeling that it was their duties to preserve their cultural heritage. This “Sor” singing lesson could be used as an instrument for systematic learning of “Sor” singing performance and communal transmission of local knowledge.

Keywords: Chiang Rai province, Dong Ma Da community, Training process, “Sor” singing

บทนำ

การขับชอ เป็นศิลปะการขับร้องเพื่อความบันเทิงของชาวล้านนา การบรรเลงดนตรีพื้นเมือง และการขับชอจะนิยมแสดงตามงานวัด งานบุญ งานกุศล หรืองานรื่นเริงทั่วไป เป็นการเพิ่มสีสันให้งานมีความสนุกสนานครื้นเครง อีกทั้งยังเป็นภูมิปัญญาล้านนาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง แต่ในปัจจุบันการขับชอพื้นเมืองมีความแตกต่างไปจากอดีตเนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่นิยมนั่งฟังการขับชอแต่หันไปฟังเพลงตามกระแสนิยม นอกจากนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาเล่าเรียนในตัวเมือง ส่งผลให้เด็กและเยาวชนหลงลืมวัฒนธรรมรากเหง้าที่มีคุณค่าของตนเอง โดยเฉพาะการสืบทอดการขับชอพื้นเมือง

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา เป็นกระบวนการหนึ่งที่ช่วยให้ศิลปะพื้นบ้านยังคงอยู่ การตระหนักถึงเรื่องนี้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรี เช่น พรสวรรค์ มณีทอง (2557) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีพื้นบ้านสะล้อ ซอ ซึง โดยให้นักวิจัยในพื้นที่ที่มีความรู้ และประสบการณ์ด้านดนตรีพื้นบ้านมาเป็นผู้ถ่ายทอดทำนองเพลงจากปราชญ์ชาวบ้านสู่เด็กนักเรียน รวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านสื่อออนไลน์ สราวุธ สิทธิโคตร และ ณรุทธิ์ สุทธิจิตต์ (2557) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนลายแม่บทของ ครูสมบัติ สิมห้ำ ปราชญ์ด้านการบรรเลงแคนทั้งแบบโบราณและแบบประยุกต์ โดยใช้หลักการสอนแบบมุขปาฐะด้วยการอธิบายสาธิต อุปมา อุปมัย ทั้งยังได้จัดทำคู่มือการฝึกบรรเลงแคนลายแม่บทพื้นฐาน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และปฏิบัติทักษะแคนลายแม่บทได้อย่างถูกต้อง

จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่มีศิลปินพื้นบ้านจำนวนมากไม่น้อยที่พร้อมจะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เยาวชนในพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่เทศบาลตำบลดงมะดะ อำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย มีศิลปินพื้นบ้าน วงสะล้อ ซอ ซึง โดยเฉพาะปราชญ์ด้านการขับชอที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ผู้วิจัยได้พูดคุยกับแม่ทองสร้อย หรือนางสร้อยสุตา ภรรยา ปราชญ์ด้านการขับชอในตำบลดงมะดะ อำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย เกี่ยวกับปัญหาด้านการสืบทอดการขับชอพื้นเมืองของเยาวชนในพื้นที่ ผู้วิจัยสังเกตถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการถ่ายทอดของแม่ทองสร้อยพบว่า กระบวนการที่ถ่ายทอดนั้นเป็นการให้ผู้เรียนอ่านและขับชอที่แต่งขึ้นในทำนองต่างๆ แต่ไม่ได้อธิบายถึงหลักการประพันธ์บทชอ (เครือชอ) ดังนั้นเมื่อผู้เรียนไม่รู้หลักการประพันธ์บทชอ ก็จะทำให้การสืบทอดการขับชอไม่เกิดความยั่งยืน (นางสร้อยสุตาภรรยา, สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2559)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประสิทธิผลของกระบวนการถ่ายทอดการขับชอพื้นเมือง โดยสร้างชุดการเรียนรู้ที่พัฒนาร่วมกันกับปราชญ์ด้านการขับชอ เพื่อถ่ายทอดการขับชอพื้นเมืองที่มี

ประสิทธิผลให้แก่เยาวชน อันจะเป็นต้นแบบในการจัดการเรียนรู้การขับชอพื้นเมืองของชุมชนในจังหวัดเชียงราย และของประเทศต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ แม่ทองสร้อย (ปราชญ์ด้านการขับชอพื้นเมือง) ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมือง จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีวิทยา จำนวน 1 คน และนักวิชาการด้านการศึกษาด้านดนตรีวิทยา จำนวน 1 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนชุมชนบ้านปากกอดำ อำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย จำนวน 40 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชุดการเรียนรู้ด้านการขับชอพื้นเมืองที่พัฒนาร่วมกับปราชญ์ด้านการขับชอ แบบประเมินคุณภาพชุดการเรียนรู้ และแบบประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านการขับชอพื้นเมือง

3) วิธีเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งเป็นข้อมูลด้านเอกสาร ได้แก่ เอกสารข้อมูลการขับชอพื้นเมือง เอกสารวิชาการด้านการศึกษา แบบประเมินคุณภาพชุดการเรียนรู้ และแบบประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านการขับชอพื้นเมือง ส่วนข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสนทนาร่วมกับปราชญ์ด้านการขับชอ และครูดนตรีพื้นเมือง รวมถึงนักวิชาการด้านการศึกษา เพื่อหาแนวทางการจัดทำชุดการเรียนรู้การขับชอพื้นเมือง ตลอดจนการลงพื้นที่เพื่อทดลองใช้ชุดการเรียนรู้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาประสิทธิผลของกระบวนการเรียนรู้การขับชอพื้นเมือง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยายด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละ

ผลการวิจัย

การศึกษาประสิทธิผลของกระบวนการถ่ายทอดการขับชอพื้นเมืองของปราชญ์ด้านการขับชอให้กับเยาวชนตำบลดงมะดะ อำเภอมะลาว จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้กระบวนการถ่ายทอดการขับชอพื้นเมืองเกิดประสิทธิผลต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้สอน ด้านเนื้อหาของบทเรียน และด้านผู้เรียน ดังนี้

1) ด้านผู้สอน

การถ่ายทอดการขับชอพื้นเมืองให้เกิดประสิทธิผลนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีผู้สอนเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการขับชอพื้นเมือง เนื่องจากเป็นครูภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมประสบการณ์มายาวนาน สามารถถ่ายทอดหลักการและสาธิตวิธีการต่างๆ ทั้ง

การประพันธ์บทขอ และการขับทำนองขอที่ถูกต้องตามศาสตร์ที่ สืบทอดกันมา ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจปราชญ์ด้านการขับขอพื้นเมือง พบว่า ปราชญ์ด้านการขับขอพื้นเมืองในพื้นที่มีจำนวนเพียง 1 คน คือ นางสาวสร้อยสุตา ภิราษร หรือแม่ทองสร้อย (ภาพที่ 1) ซึ่งเป็นปราชญ์ด้านการขับขอที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และได้รับเชิญเป็นวิทยากรด้านการขับขอพื้นเมืองให้กับมหาวิทยาลัยในภาคเหนือหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยพะเยา เป็นต้น รวมถึงเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย ทั้งยังมีงานขับขอพื้นเมืองทั้งในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้

ภาพที่ 1 นางสาวสร้อยสุตา ภิราษร (แม่ทองสร้อย) ปราชญ์ด้านการขับขอพื้นเมืองในพื้นที่ตำบลลงมะตะ

แม่ทองสร้อยยังได้รับรางวัลด้านการขับขอต่างๆ ดังนี้ รางวัลชนะเลิศ การขับขอธรรณวงศ์อนุรักษปาไม้ทรัพยากรธรรมชาติ จาก สทท. จังหวัดลำปาง (พ.ศ. 2550) รางวัลชนะเลิศการประกวดการขับขอพื้นเมืองของมหาวิทยาลัยพะเยา (พ.ศ. 2556) เป็นต้น

กระบวนการถ่ายทอดการขับขอพื้นเมืองของแม่ทองสร้อย (ภาพที่ 2) เริ่มจากการสอนฉันทลักษณ์ของบทขอ สอนให้ฝึกประพันธ์บทขอ และฝึกขับขอ ตามลำดับ บทขอที่ใช้สอนควรเริ่มจากบทที่มีทำนองง่ายๆ เช่น ขออ้อ และขอพม่า เนื่องจากบทขอมีความคล้ายคลึงกับกลอนสุภาพ ซึ่งเป็นกลอนที่มีข้อบังคับในเรื่องของรูปวรรณยุกต์ที่ชัดเจน เป็นการแสดงถึงไหวพริบปฏิภาณ และความแตกฉานของการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์เป็นอย่างดี ในส่วนของการขับทำนองขอพื้นเมืองนั้น ทำนองขออ้อ และทำนองขอพม่า เป็นทำนองที่ฝึกไม่ยาก และเป็นทำนองที่คุ้นหูของคนทางภาคเหนือ การนำทั้งสองทำนองนี้มาใช้สอนในระยะเวลาที่จำกัด จึงส่งผลให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด (นางสร้อยสุตา ภิราษร, สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2559)

2) ด้านเนื้อหาของบทเรียน

ผู้วิจัยได้จัดทำชุดการเรียนรู้การขับขอพื้นเมือง โดยพัฒนา ร่วมกับแม่ทองสร้อย ครูดนตรีพื้นเมือง และนักวิชาการด้านการศึกษา โดยเริ่มจากการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องฉันทลักษณ์ของบทขอ การประพันธ์บทขอ และการขับทำนองขอ ดังนี้

2.1) ฉันทลักษณ์ของบทขอ

ฉันทลักษณ์ของบทขออ้อ และบทขอพม่า มีความคล้ายคลึงกับกลอนสุภาพ ซึ่งเป็นกลอนที่บังคับรูปวรรณยุกต์ที่ชัดเจน แต่บทขอจะบังคับรูปวรรณยุกต์ที่แตกต่างกับบทกลอนทั่วไป คือ มีการใช้ไม้ตรีและไม้จัตวา (ภาพที่ 3 - 4) เพื่อให้พ้องกับสำเนียงของภาษาถิ่นเหนือ (คำเมือง)

ภาพที่ 2 บรรยายภาคการถ่ายทอดความรู้การขับขอพื้นเมืองโดยแม่ทองสร้อย

ฉันทลักษณ์ของบทซอฮื้อ มีลักษณะคล้ายกลอนหก กล่าวคือ ใน 1 บท มี 8 วรรค แต่ละวรรคมี 6 พยางค์ การออกเสียง วรรณยุกต์ควรออกเสียงให้ตรงตามฉันทลักษณ์ที่กำหนด เช่น

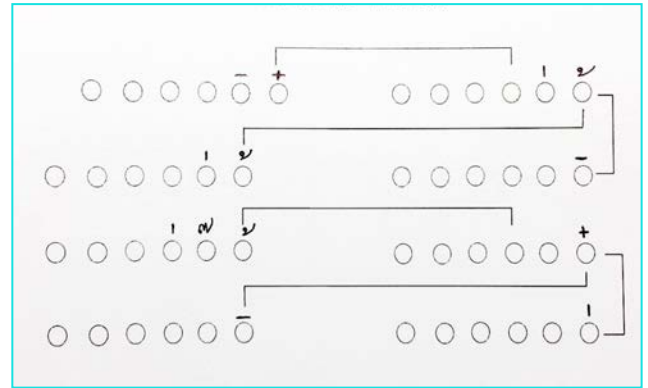
ท่านว่าความกตัญญู	สังคมเชิดชูล้ำเลิศ
หลักคุณธรรมประเสริฐ	ได้เกิดในบ้านเมืองเฮา
ผู้จักตอบแทนคุณท่าน	ที่ได้สุขบานกับเขา
ผู้มีพระคุณแบ่งเบา	ได้จួយเหลืฮะมาาก่อน

ฉันทลักษณ์ของบทซอพม่า มีลักษณะคล้ายกลอนสี่ กล่าวคือ ใน 1 บท มี 8 วรรค แต่ละวรรคมี 4-5 พยางค์ ไม่แน่นอนตายตัว เพราะอาจมีการรวบคำหรือพยางค์เพื่อเน้นการขับซอให้เข้ากับทำนองของปี่จุม การออกเสียงวรรณยุกต์ควรออกเสียงให้ตรงตามฉันทลักษณ์ที่กำหนด เช่น

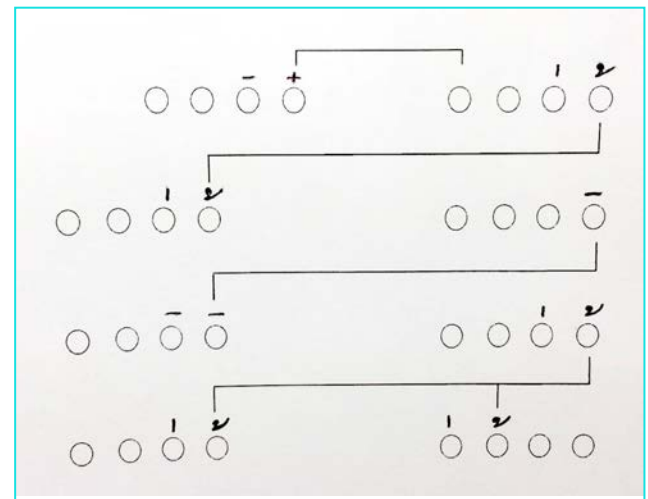
คำว่าความขยัน	หมั่นเพียรเขียนอ่าน
บ่เกียจบ่คร้าน	มุ่งมั่นทำไป
ความเพียรมีไหน	ความสำเร็จมีหัน
ถ้าตัวเฮานั้น	มุ่งมั่นพยายาม

2.2) การประพันธ์บทซอ

การประพันธ์บทซอ นอกจากจะคำนึงถึงฉันทลักษณ์ของบทซอแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความหมายในบทซอด้วย ในชุดการเรียนรู้นี้ ผู้วิจัยเน้นให้ผู้เรียนประพันธ์บทซอ โดยใช้ภาษาถิ่นเหนือเป็นส่วนหนึ่งของการประพันธ์ เป็นการสื่อถึงวัฒนธรรมของคนภาคเหนือโดยเฉพาะ อาจใช้คำสัมผัส หรือภาษิตล้านนา รวมถึงคำที่มีความร่วมสมัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มาประพันธ์เป็นบทซอที่น่าสนใจ (ภาพที่ 5 - 6)

ภาพที่ 3 ฉันทลักษณ์ของบทซอฮื้อ

ภาพที่ 4 ฉันทลักษณ์บทซอพม่า

ภาพที่ 5 นักเรียนแบ่งกลุ่มแต่งบทซอ

ภาพที่ 6 ผลงานการแต่งบทซอของนักเรียน

2.3) การขับทำนองซอ

ทำนองซออ้อ และทำนองซอพม่า เป็นทำนองที่สั้น มีการร้องทำนองวนซ้ำ ทำให้ผู้เรียนจำทำนองได้ง่าย อย่างไรก็ตาม การสอนขับทำนองซอควรสอนให้ขับซอร่วมกับวงปี่จุม ซึ่งเป็นวงดนตรีพื้นเมืองที่ใช้บรรเลงร่วมกับการขับซอ (ภาพที่ 7) เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงบริบท และองค์ประกอบของการขับซอที่สมบูรณ์ที่สุด

3) ด้านผู้เรียน

ผู้วิจัยนำชุดการเรียนรู้การขับซอพื้นเมืองที่พัฒนามาทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 40 คน โดยเลือกแบบเจาะจง เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่ม

ตัวอย่าง คือ สามารถอ่านภาษาไทยได้ สามารถพูดภาษาถิ่นเหนือได้ดี มีเวลาเรียน และฝึกซ้อมการขับซอในช่วงเวลาที่กำหนด มีความกล้าแสดงออก และมีความสนใจในวัฒนธรรมดนตรีพื้นเมือง การเรียนการสอนเป็นแบบเดี่ยวและแบบกลุ่ม และในชุดการเรียนรู้นี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบให้มีการจัดการเรียนการสอนเป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง 30 นาที โดยในแต่ละสัปดาห์ มีการทำแบบฝึกหัดก่อนเรียนและหลังเรียนเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ รวมถึงการประเมินทักษะการประพันธ์ทซอ และการขับทำนองซอ โดยผลการทดลองใช้ชุดการเรียนรู้ มีผลการประเมิน ดังตารางที่ 1 และ 2

ภาพที่ 7 นักเรียนขับซอร่วมกับวงปี่จุม

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความรู้ก่อน-หลังเรียน สำหรับการจัดการเรียนการสอนแบบเดี่ยวและข้อสอบแบบปรนัย

เนื้อหา	ก่อนเรียน			หลังเรียน			ส่วนต่างของผลคะแนน (ร้อยละ)
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ร้อยละ	
1. ฉันทลักษณ์ซออ้อ	3.08	1.634	30.80	4.16	2.251	41.60	10.80
2. ฉันทลักษณ์ซอพม่า	4.86	1.932	48.60	5.18	2.542	51.80	3.20
เฉลี่ย	3.97	1.783	39.70	4.67	2.396	46.70	7.00

ตารางที่ 2 ผลการประเมินด้านเนื้อหา สำหรับการจัดการเรียนการสอนแบบกลุ่ม

เนื้อหา	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ร้อยละ
1. การประพันธ์ทซออ้อ	81.33	6.806	67.78
2. การประพันธ์ทซอพม่า	80.33	3.055	66.67
3. การขับซออ้อ	74.67	4.041	62.23
4. การขับซอพม่า	79.33	3.785	66.11
เฉลี่ย	78.91	4.421	65.70

อภิปรายและสรุปผล

จากการศึกษาประสิทธิผลของกระบวนการถ่ายทอดการขับเคลื่อนเมืองของปราชญ์ด้านการขับเคลื่อนให้กับเยาวชนตำบลงมะตะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดการขับเคลื่อนเมืองให้เกิดประสิทธิผลประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้สอน ด้านเนื้อหาบทเรียน และด้านผู้เรียน ดังนี้

1) ด้านผู้สอน

การเรียนรู้เรื่องการขับเคลื่อนเมือง นอกจากจะคำนึงถึงคุณสมบัติของผู้เรียนแล้ว การคำนึงถึงผู้สอนก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการถ่ายทอดในด้านของภูมิปัญญา การขับเคลื่อนเมืองนั้น หัวใจสำคัญคือการค้นคว้าได้ ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์และการฝึกฝนอย่างยาวนาน เป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit knowledge) ประพันธ์ ผาสุกยัต (2550) กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มาจากการใช้วิจารณ์ญาณ ปฏิภาณไหวพริบ และประสบการณ์ ซึ่งเป็นเทคนิคเฉพาะตัวคน หากจะเปรียบเทียบกับภูเขาน้ำแข็ง ส่วนที่เป็นความรู้หรือภูมิปัญญาเปรียบได้กับส่วนของภูเขาน้ำแข็งที่จมอยู่ใต้น้ำ ซึ่งถ้านำมาเทียบกับส่วนที่อยู่เหนือน้ำแล้ว จะพบว่าส่วนที่จมอยู่ใต้น้ำมีปริมาณมากกว่า ในส่วนของกระบวนการถ่ายทอดการขับเคลื่อนเมือง หากจะให้เกิดความยั่งยืนควรเน้นเรื่องการประพันธ์บทขอ เพราะเมื่อผู้เรียนเข้าใจแก่นหลักของบทขอ ก็จะสามารถพัฒนาทักษะด้านการประพันธ์บทขอด้วยตัวเอง เพราะปัญหาของการขับเคลื่อนเมือง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับขั้นตอนของการขับเคลื่อนไม่ได้ แต่เกิดจากประพันธ์บทขอไม่เป็น ไม่เข้าใจแก่นหลักของบทขอ ไม่มีจินตนาการ ไม่มีประสบการณ์ในเรื่องที่จะประพันธ์ การท่องจำบทขอและขั้นตอนตาม ไม่ช่วยให้เกิดการสืบทอดที่ยั่งยืน ชีรยุทธ เสนิงค์ ณ อุตยา (2551) อธิบายถึงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยใช้วิธีการฝึกปฏิบัติ ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการ ซึ่งวิธีนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์ทีละเล็กละน้อย จนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ดังนั้น การเรียนขับเคลื่อนเมืองได้ จึงควรได้รับการถ่ายทอดจากปราชญ์ด้านการขับเคลื่อนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

2) ด้านเนื้อหาของบทเรียน

2.1) แก่นหลักของบทขอ

กระบวนการถ่ายทอดการขับเคลื่อนเมือง ผู้วิจัยได้วางแนวทางการสอนโดยเริ่มจากการเรียนรู้เรื่องแก่นหลักของบทขอ อธิบาย และบทขอพม่า ด้วยบทขอดังกล่าว มีลักษณะโครงสร้างการประพันธ์ที่คล้ายคลึงกับกลอนสุภาพ ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้จากที่เรียนในโรงเรียนมาเทียบเคียงกับบทขอได้ สอดคล้องกับ

Joyce & Weil, 1996 (อ้างใน ทิศนา ขัมมณี, 2556) ที่อธิบายแนวคิดของ Ausubel เกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน โดยการนำเสนอโมเดลขั้นกว้างล่วงหน้า (Advance organizer model) ซึ่งเชื่อว่า การเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อสิ่งที่เรียนรู้สามารถเชื่อมโยงกับความรู้เดิมของผู้เรียน ดังนั้น ก่อนที่ผู้เรียนจะเรียนรู้เรื่องใหม่ หากผู้สอนนำโมเดลดังกล่าวนี้ไปใช้ ผู้เรียนจะสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนมาแล้วกับสิ่งใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2) การประพันธ์บทขอ

การประพันธ์บทขอ อธิบาย และบทขอพม่า อาจมีความแตกต่างจากการประพันธ์บทกลอนทั่วไปในเรื่องของจำนวนคำหรือสัมผัสระหว่างคำ ที่อาจมีความคลาดเคลื่อนเล็กน้อย โดยแม่ทองสร้อย หรือสร้อยสุตา ภราษร (2558) ได้อธิบายว่า การขับเคลื่อนเมืองเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ ลักษณะคำประพันธ์จึงไม่มีการกำหนดที่แน่นอน แต่จะมีการสัมผัสระหว่างคำเพื่อให้คล้องจองและสละสลวยน่าฟังยิ่งขึ้น และเนื่องจากเป็นการใช้ไหวพริบปฏิภาณในการค้นคว้าได้ตอบกัน อาจมีจำนวนคำมากกว่าหรือน้อยกว่าที่กำหนดในฉันทลักษณ์ เพราะลักษณะของการขับเคลื่อนเมืองจะเน้นการขับให้เข้ากับทำนองของปีที่คลออยู่เป็นสำคัญ ประโยคอาจจะสั้นหรือยาวก็ได้ ใช้วิธีรวบคำ หรือเร่งจังหวะให้กลมกลืนกัน และที่สำคัญคือ จะไม่เคร่งครัดเรื่องการออกเสียง เช่น คำว่า “โขง” สัมผัสกับคำว่า “(ณ)รงค์” หรือ “มิน” กับ “คิน” หรือ “พบ” กับ “ตก” หรือ “รัก” กับ “นัต” เป็นต้น ดังนั้น ในการประพันธ์บทขอ อาจต้องอาศัยความชำนาญ หรือประสบการณ์ในการประพันธ์ร่วมด้วย ผู้เรียนจึงควรได้รับคำแนะนำจากปราชญ์ด้านการขับเคลื่อนเมืองอย่างใกล้ชิด

2.3) การขับทำนองขอ

ทำนองขอ อธิบาย และทำนองขอพม่า เป็นทำนองที่สั้นและไม่ยากเกินไปสำหรับการฝึกขับขอในขั้นต้น ดังนั้น การนำทั้งสองทำนองนี้มาใช้สอนสำหรับผู้เริ่มต้นจึงเกิดประสิทธิผลมากที่สุด อย่างไรก็ตาม การขับทำนองขออย่างเดียวโดยไม่ดนตรีประกอบ อาจจะไม่เกิดการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ เพราะโดยปกติการขับขอต้องมีการขับร่วมกับวงดนตรีพื้นเมืองเสมอ อาจเป็น “วงปี่จุม” หรือ “วงสะล้อ ซอ ซึง” แล้วแต่เขตพื้นที่ทางวัฒนธรรม ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจเรื่องของระดับเสียง จังหวะ ความเร็ว และบทบาทหน้าที่ของตนเองในการขับเคลื่อนเมือง จึงควรฝึกขับขอร่วมกับวงดนตรีพื้นเมืองด้วย โดยมีปราชญ์ด้านการขับเคลื่อนเมืองเป็นผู้สาธิต แล้วให้ผู้เรียนได้สังเกตและปฏิบัติตาม ซึ่งวิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจบริบทของการขับเคลื่อนเมืองได้ดี และสามารถขับขอได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับหลักการของ Dave, 1967 (อ้างใน ทิศนา ขัมมณี, 2556) ได้กล่าวว่า การจัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ทางด้านทักษะปฏิบัติ ควรมี 5 ขั้น ได้แก่ การเลียนแบบ การลงมือทำ การทำอย่างถูกต้องแม่นยำ การแสดงออก และการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ ดังนั้น หากผู้เรียนได้เห็นตัวอย่าง และได้ลงมือปฏิบัติร่วมกันกับผู้ที่มีประสบการณ์ ก็

จะทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจ และสามารถปฏิบัติสิ่งนั้นได้อย่างเป็นธรรมชาติ

3) ด้านผู้เรียน

จากผลการทดลองใช้ชุดการเรียนรู้การขับซอพื้นเมือง ในครั้งนี้พบว่า การประเมินก่อน-หลังเรียน ซึ่งเป็นการประเมินในเรื่องของฉันทลักษณ์ของบทซอ นักเรียนมีผลคะแนนส่วนต่างอยู่ที่ร้อยละ 7 ซึ่งเป็นผลคะแนนที่เพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียน ประเมินแล้วอยู่ในระดับพอใช้ อย่างไรก็ตาม อาจเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ เช่น สื่อการสอน สภาพแวดล้อม ช่วงเวลาเรียน เป็นต้น โดยสื่อการสอนอาจไม่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ขาดความพร้อมเรื่องของอุปกรณ์การสอนประเภทสื่อวัสดุมีเดียต่างๆ ซึ่งในสถานการณ์จริงมีเพียงกระดานไวท์บอร์ด และเอกสารประกอบการเรียน ซึ่งอาจไม่ดึงดูดความสนใจของนักเรียนในวัยนี้เท่าที่ควร นอกจากนั้นสถานที่เรียนเป็นใต้ถุนของอาคารเรียน นักเรียนทุกคนนั่งเรียนกับพื้น ไม่มีโต๊ะเรียนและเก้าอี้ บรรยากาศของสถานที่เรียนเป็นที่โล่ง อาจเป็นไปได้ว่าสภาพแวดล้อมเหล่านี้ได้เบี่ยงเบนความสนใจเรียนของนักเรียน อีกทั้งช่วงเวลาที่เรียนคือช่วงเย็นใกล้เลิกเรียนคือ 15.00 – 16.30 น. อาจทำให้นักเรียนเริ่มไม่มีสมาธิในการเรียนเท่าที่ควร ดังนั้นหากมีสื่อการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมที่ดี รวมถึงช่วงเวลาเรียนที่เหมาะสม อาจช่วยส่งผลให้ผลการเรียนมีระดับที่สูงขึ้นได้

ส่วนการประเมินด้านทักษะการประพันธ์บทซอ และการขับซอ ทั้งซอฮื้อ และซอพม่า พบว่า นักเรียนมีผลคะแนนอยู่ในระดับดี (ร้อยละ 65.70) ทั้งนี้ในด้านการประพันธ์บทซอ นักเรียนมีความเข้าใจในเรื่องของฉันทลักษณ์ของบทซอฮื้อ และบทซอพม่าจากการเรียนรู้ วิเคราะห์ และเห็นตัวอย่างในบทเรียน จึงทำให้สามารถแต่งบทซอได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติของ Harber, 1975 (อ้างใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ 2548) ซึ่งกล่าวว่า “การเรียนรู้มีทักษะ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นทำความเข้าใจ (Cognitive phase) ขั้นฝึกหัดจนเป็นพฤติกรรมคงที่ (Fixation phase) และขั้นปฏิบัติได้อย่างอัตโนมัติ (Autonomous phase)”

ส่วนด้านการขับซอ เนื่องด้วยทำนองซอมีความยาวไม่มาก มีลักษณะของการร้องวนซ้ำไปมา ทำให้นักเรียนเกิดความคุ้นชินจนสามารถใส่เนื้อร้อง (บทซอ) ได้ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของการเว้น

วรรคตอนของบทซอให้เข้ากับทำนองซอนั้นต้องอาศัยประสบการณ์ เพราะบางวรรคของบทซออาจไม่สัมพันธ์กับทำนอง อันเป็นไปตามลักษณะเฉพาะของเพลงพื้นบ้านตามที่ สุกัญญา สุขฉายา (2543) ได้กล่าวถึงเพลงพื้นบ้านไว้ว่า “เป็นเพลงที่มีเนื้อร้องและทำนองไม่ตายตัว คือ เนื้อร้องและบทเพลงสามารถขยายไปได้เรื่อยๆ หรือตัดให้สั้นลงก็ได้ขึ้นอยู่กับตัวศิลปิน” ดังนั้นจึงต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านการขับซอเป็นผู้ชี้แนะ

ผลการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เยาวชนในพื้นที่ตำบลดงมะเดะ ได้รู้จักและเห็นคุณค่าของการขับซอพื้นเมือง ซึ่งเป็นภูมิปัญญารากเหง้าของตนเอง ช่วยกระตุ้นให้เยาวชนได้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมการขับซอพื้นเมืองให้อยู่คู่กับชุมชน โดยชุดการเรียนรู้การขับซอพื้นเมืองที่พัฒนา สามารถเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอนการขับซอพื้นเมืองให้เป็นไปอย่างมีระบบ และต่อยอดให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชนอย่างเข้มแข็งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิดา ปิงเมือง ที่ให้คำปรึกษางานวิจัยเรื่องนี้จนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี นางสร้อยสุตา ภีราพร หรือแม่ทองสร้อย ศิลปินขับซอพื้นเมืองของตำบลดงมะเดะ จังหวัดเชียงราย ผู้ให้คำปรึกษาแนวทางการจัดทำชุดการเรียนรู้ ตลอดจนเป็นวิทยากรในการทดลองใช้ชุดการเรียนรู้ นีจนเสร็จสิ้นกระบวนการ นายอำนวย จอมใจ ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านปากกอดำ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ที่เอื้อเฟื้อสถานที่แก่ผู้วิจัย เพื่อทำการทดลองชุดการเรียนรู้การขับซอพื้นเมือง และขอบคุณคุณครูประทีปพิทย์ สลีสองสม ครูพี่เลี้ยงที่คอยช่วยเหลือในการจัดกระบวนการเรียนการสอนอย่างดียเยี่ยมทุกสัปดาห์ ตลอดจนขอบคุณนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนชุมชนบ้านปากกอดำทุกคนที่ให้ความร่วมมือ และตั้งใจเรียนตลอดระยะเวลาการวิจัย สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สัญญาทูลเลขที่ K591016 ที่สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานวิจัย

บรรณานุกรม

- ทิศนา แคมมณี. 2556. ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา. 2551. จิตสังคมผู้สูงอายุ. จาก http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_12.html. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2559.
- ประพันธ์ ผาสุขยิต. 2550. การจัดการความรู้ (KM) ฉบับขับเคลื่อน LO. สำนักพิมพ์ไยใหม่ ศรีเอทีพี กรู๊ป จำกัด. กรุงเทพฯ.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ 2548. จิตวิทยาการศึกษา. ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ. กรุงเทพฯ.

- พรสวรรค์ มณีทอง. 2557. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดนตรีพื้นบ้านวงสะล้อ ซอ ซึง. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*. 7(1); 27-42.
- สร้อยสุดา ภีระขร. 2558. เอกสารประกอบการเรียน “ซอ” สำหรับนักเรียนซอเบื้องต้น. (อัครลำเนา).
- สราวุฒิ สีหาโคตร และ ณรุทธิ์ สุทธจิตต์. 2557. กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนลายแม่บทของครูสมบัติ สิมห้ำ. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 15(30); 37-44.
- สุกัญญา สุจฉายา. 2543. *ดนตรีพื้นบ้านศึกษา*. โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.